

Vizuali „Lietuvos vardo tūkstantmečio“ ideologija: atvejo analizė

NIDA VASILIAUSKAITĖ

Vilniaus Gedimino technikos universitetas, Humanitarinis institutas, Kūrybinių industrijų fakultetas,

Filosofijos ir politologijos katedra, Pylimo g. 26/1, LT-03227 Vilnius

El. paštas: nida.vasiliauskaite@vgtu.lt

Straipsnyje analizuojama oficialaus „Lietuvos vardo tūkstantmečio“ (2009 m.) minėjimo vieša retorika ir jos vizuali raiška. Pagrindinis dėmesys skiriamas minėjimo preteksto – šv. Brunono nukirsdinimo – politiniam-ideologiniam įprasminimui, klausiant, kaip skirtingos galios struktūros vizualiomis priemonėmis – pasitelkdamos „tą patį“ įvykį – kuria žiūrovo tapatybę. Pagrindinis tyrimo objektas – subkultūrinio motociklininkų klubo „MC Vorai“ surengto sunkiojo roko koncerto „Tau, Tėvyne!“ (2009 m. Kovo 11-oji, Vilnius) plakatas „Tėvynei tūkstantmetis“, kurį jo atsiradimo aplinkybės bei specifinė vizualizacija daro išskirtinį minėjimo kontekste. Keliama ir tikrinama hipotezė, jog plakatas skelbia specifinę Lietuvos politinės tapatybės versiją ir reprezentuoja ideologiją, artimą neonacizmui.

Raktažodžiai: šv. Brunonas Kverfurtietis, Lietuvos vardo tūkstantmetis, vizuali ideologija, neonacizmas, politinis plakatas

2009 m. Lietuvos Respublika oficialiai aukščiausiu lygiu šventė Lietuvos vardo paminėjimo tūkstantmečio jubiliejų. 1997 m. gegužės 8 d. LR Prezidentės dekretu pagrindu buvo sudaryta Lietuvos vardo tūkstantmečio valstybinė komisija¹ (pirmininkė – Prezidentė Dalia Grybauskaitė, pavaduotojai – Seimo Pirmininkė Irena Degutienė ir Ministras Pirmininkas Andrius Kubilius) ir įkurta biudžetinė organizacija – Lietuvos tūkstantmečio minėjimo direkcija², parengusi Lietuvos tūkstantmečio programą³, kurioje išdėstyti šio ideologinio projekto tikslai: „3.1. gyvinti ir stiprinti Lietuvos visuomenės istorinę ir pilietinę savimonę; 3.2. aktualizuoti kultūros paveldą, išskirti simbolinius jo elementus, svarbius Lietuvos – valstybės ir tautos savivokai; 3.3. padėti įgyvendinti tautos ateičiai reikšmingus kultūros projektus; 3.4. padėti tinkamai pristatyti Lietuvą, jos kultūrą pasauliui“ skatinant, remiant bei koordinuojant įvairius proginis mokslinių tyrimų, leidybos, kultūros, meno, visuomeninius projektus. Pabrėžiama, jog vienas iš programos principų yra atvirumas: „ji atvira visų Lietuvos piliečių, visuomeninių ir valstybės institucijų, religinių bendruomenių ir bendrijų, tarptautinių bendrijų pasiūlytomis Lietuvos tūkstantmečio minėjimo idėjoms“.

Viena tokių visuomeninių iniciatyvų, įsiterpusių į valstybinių galios struktūrų pastangas per Didįjį įvykį⁴ stiprinti „valstybės ir tautos savivoką“, galima laikyti 2009 m. Kovo 11-ąją Vilniuje vykusio proginio sunkiojo roko koncerto „Tau, Tėvyne!“ plakatą „Tėvynei tūkstant-

¹ Lietuvos vardo tūkstantmečio valstybinė komisija. Prieiga per internetą: <<http://www.lietuvai1000.lt/komisija.htm>> (2010 05 11).

² Lietuvos tūkstantmečio minėjimo direkcijos veiklos apžvalga. Prieiga per internetą: <<http://www.lietuvai1000.lt/ltmd.htm>> (2010 05 11).

³ Lietuvos tūkstantmečio programa. Prieiga per internetą: <<http://www.lietuvai1000.lt/programa.htm>> (2010 05 11).

⁴ Sąvoką patikslinsiu pirmoje dalyje.

metis“. Ypatingu, vertu dėmesio ir analizės ši menkai žinomo subkultūrinio motociklininkų klubo „MC Vorai“ organizuotą renginį daro jo santykis su oficialia Lietuvos vardo tūkstantmečio (toliau LVT) ideologija, specifinis Didžiojo Įvykio panaudojimas, vizualus potencialas ir politinis kontekstas: koncerto (tiksliau, koncertų – panašiai Kovo 11-oji pažymima kasmet⁵) rengėjai yra artimai susiję su kraštutiniaisiais nacionalistais ir neonacizmui simpatizuojančiomis organizacijomis, judėjimais bei subkultūromis (juos remia Lietuvių tautinis centras⁶, portalas *patriotai.lt*, skinai, sunkiojo roko grupė „Diktatūra“ ir pan.), kurie inicijuoja ir Kovo 11-osios „patriotinių jėgų eitynes“ Gedimino prospektu; tačiau kartu šie judėjimai nėra marginaliniai – tarp steigėjų, rėmėjų bei renginių dalyvių esama Lietuvos Nepriklausomybės Akto signatarų, įtakingų visuomenės veikėjų ir svarbiausių šalies partijų narių, o prokonservatoriška Vilniaus miesto savivaldybė kasmet rezervuoja eitynoms simbolinę centrinę šalies vietą (sostinės pagrindinę gatvę) ir laiką (Nepriklausomybės diena).

Plakatas „Tėvynei tūkstantmetis“, kurio pagrindas – Didysis Įvykis, ir yra straipsnio *analizės objektas*. Tiksliau, vieno konkretaus tūkstančio metų senumo istorinio įvykio konkretus politinis-ideologinis įprasminimas ir panaudojimas *čia ir dabar* per vaizdą kurti bei konsoliduoti specifines politines „lietuvių“ tapatybes. Mane domina: kas „sakoma“ šiuo vaizdu, kokie yra kiti žinomi Didžiojo Įvykio vizualizavimo būdai, kokie jų ir jų ideologinės žinios skirtumai bei panašumai, ar vaizdą lydintys diskursai patvirtina šią interpretaciją? Žinoma, šie klausimai numato kitus, abstraktesnius, klausimus: kaip vaizdas perteikia politinį-ideologinį turinį, koks to turinio pobūdis, kaip vizualų turinį padeda kurti socialinis-politinis kontekstas, kaip vaizdas konstruoja politinį identitetą, kokios yra politinės-ideologinės konkrečių istorinių faktų panaudojimo galimybės?

Darbinė hipotezė: minėti faktai apie koncerto organizatorius skatina *a priori* tikėtis, kad plakatas turi implicitinį politinį-ideologinį krūvį ir ne bet kokį, o artimą neonacizmui – ar šią prielaidą pateisintų paties vizualaus „teksto“ analizė? Neonacizmą čia suprantu kaip radikalią dešinės ideologijos atmainą (nuo XX a. antrosios pusės), apimančią kraštutinį (grįstą XIX a. etnine „tautos“ samprata) nacionalizmą, agresyvią ksenofobiją („išlikimo“ retorika, holokausto revizionizmas, antisemitiniai, rasistiniai, mačistiniai, mizoginiški, prieš gėjus, prieš romus, prieš „svetimšalius“ ar imigrantus nukreipti diskursai ir pan.), polinkį į autoritarizmą, antiintelektualizmą, gajų fizinės jėgos kultą, „kraujo ir garbės“ kodeksą⁷, žavėjimąsi Trečiojo Reicho simbolika⁸.

Pirma straipsnio dalis skirta tūkstantmečio minėjimo pretekstui – istoriniam Didžiajam Įvykiui; išskiriamas pagrindinės jo interpretacijos Lietuvos viešojoje erdvėje. Antroje–ketvirtoje dalyse analizuojamos trys iš jų. Paskutinėje, penktoje, grįžtama prie plakato – jis nagrinėjamas kaip ketvirta interpretacija, skirtinga nuo aptartų prieš tai ir analizuotina per santykį su jomis.

Tyrimo metodas: lyginamoji vizualinė ir diskurso analizė bei loginė rekonstrukcija.

⁵ Misevičius, V. „Koncertas „Tėvynei“ grįžo „prie ištakų““. Prieiga per internetą: <<http://www.tevynei.lt/tevynei-grizo-prie-istaku>> (2011 02 20).

⁶ „Kovo 11-ąją – tradicinės patriotinių jėgų eitynės Gedimino prospektu“. Prieiga per internetą: <<http://www.lietuviu-tautinis-centras.lt/2009/03/kovo-11-aja-tradicines-patriotiniu-jegu.html>> (2009 03 02).

⁷ „Kraujas ir garbė“ (Blood & Honour, Blut und Ehre – buvęs Hitlerjugendo organizacijos moto) – „skėtinis“ pavadinimas XX a. 9-ajame dešimtmetyje ir vėliau įvairiose Europos šalyse susikūrusių subkultūrinių judėjimų, tapatybės ieškančių Trečiojo Reicho ideologijoje ir mėginančių ją perteikti muzikinėmis priemonėmis (pvz., *white power* sunkiojo roko koncertais).

⁸ Čia atsiribojau nuo gausių tebesitęsiančių diskusijų apie „nacizmo esmę“, istorines priežastis bei ideologinius niuansus ir sąvoką vartoju minėtų elementų, kurių nei vienas atskirai nėra (neo)nacizmo *conditio sine qua non*, specifiniam sukibimui įvardyti.

DIDYSIS ĮVYKIS, ARBA „ISTORIJOS PRADŽIA“

Istorinis šaltinis, tapęs valstybinių LVT renginių pagrindu, yra nedidelis fragmentas iš *Kvedlinburgo analų*:

... *Sanctus Bruno, qui cognominatur Bonifacius, archiepiscopus et monachus, 11. suae conversionis anno in confinio Rusciae et Lituae a paganis capite plexus, cum suis 18, 7 I d. Martii petiit coelos* [1009 metais šventasis Brunonas, kuris vadinamas Bonifacijum, arkivyskupas ir vienuolis, antrais savo atsivertimo metais Rusios ir Lietuvos (Lituae) pasienyje pagonių trenktas į galvą su 18 saviškių kovo 9 dieną nukeliavo į dangų] (*Saxonicae Annales Quedlinburgenses* 1925: 80).

Valstybinių LR institucijų dėmesio objektu ir politinės vertės „vieta“ šis fragmentas tampa dėl vieno vienintelio žodžio – toponimo „*Lituae*“ (lotynizuota „Lietuvos“ forma). Brunono Kverfurtiečio misiją mini ir kiti šaltiniai, tačiau vietoje Lietuvos nurodo Prūsiją. „Didžiuoju Įvykiu“, žinoma, vadinu ne patį Brunono nukirsdinimą, bet jo retrospektyvų simbolinį sureikšminimą dabartinės LR istorijos politikoje. Šiuo atveju mane domina ne istorinė Brunono figūra, mokslinėje literatūroje gausiai analizuoti misijos motyvai, tikrosios nužudymo geografinės koordinatės ir aplinkybės⁹, o per ją steigiamas „Lietuvos istorijos“ naratyvas ir jo vizualizacija.

„Lietuva“ kaip stabilus, tapatybę išlaikantis politinis-teritorinis kūnas XXI a. valstybinėje retorikoje „pradedama“ būtent minėta Kvedlinburgo analų citata – ji legitimuoja Didįjį Pasakojimą apie „Lietuvos“ istorinį tęstinumą, jos „galias valstybingumo tradicijas“: vietovardžio paminėjimas paprastai implicitiškai tapatinamas su organizuotos politinės struktūros buvimu, kadangi kalbama apie „pasienį“ (*confinio*) ir Lietuva skiriama nuo Rusijos, nors jokios informacijos apie *Lituae* valstybingumą šaltinis nesuteikia, o visi kiti šaltiniai – vėlesni. Pavyzdžiui, Lituanistikos tradicijų ir paveldo įprasminimo komisija¹⁰, kurią sudaro aukšti politiniai pareigūnai, tituluoti akademinės bendruomenės nariai bei įvairių su lituanistika ir švietimu susijusių valstybinių ir nevalstybinių institucijų vadovai, savo tinklalapyje skelbiamame straipsnyje „Rengiamės Lietuvos vardo paminėjimo tūkstantmečiui“ simptomiškai cituoja istoriką Tomą Baranauską: „Tuo metu [XI a. pirmojoje pusėje – N. V.] atsirado pirmosios medinės pilys, kurios tapo kunigaikščių rezidencijomis (galbūt dėl poreikio apsiginti nuo Rusios ekspansijos). Tarp kunigaikščių vis labiau ryškėjo hierarchija, jie pamažu tapo profesionaliais valdovais, išlaikomais visuomenės, t. y. Lietuvoje formavosi ankstyvoji valstybės struktūra. Deja, šiam reiškiniai patvirtinti trūksta duomenų, ir tokios išvados daromos atsižvelgiant ir į vėlesnį Lietuvos iškilimą. Lietuviai vieninteliai iš visų baltų sugebėjo sukurti brandžią valstybės struktūrą ir taip įtvirtinti savo valstybingumą“¹¹. Simptomiška tai, kad pripažinimas – „Deja, šiam reiškiniai [ankstyvosios valstybinės struktūros Lietuvoje formavimuisi – N. V.] patvirtinti trūksta duomenų“ – netrukdo kitame sakinyje padaryti išvadą: „Lietuviai <...> sugebėjo sukurti brandžią valstybės struktūrą ir taip įtvirtinti savo valstybingumą“ (šis sakinytis nebūtinai perskaitytinas kaip išvada iš ankstesnių ar kaip tezė apie XI a. Lietuvą, kurios buvimą valstybe paneigė dar Edvardas Gudavičius [2002; 2006], tačiau lengvai pasiduoda tokiam skaitymui, juo labiau valstybingumą švenčiančiame kontekste). Taigi „Lietuvos“ paminėjimas istoriniais faktais žaidžiančioje politinėje vaizduotėje neproblemiškai virsta valstybės – netgi ne ankstyvosios, o brandžios – paminėjimu ir leidžia ideologiškai konstruoti valstybės istoriją, kuri „se-
numu“ ir „brandumu“ legitimuoja dabartinio politinio projekto „brandumą“ bei „teisę būti“.

⁹ Pvz., 2006 m. Vilniaus universiteto leidykla išleido Ingos Leonavičiūtės sudarytą istorinių šaltinių rinkinį.

¹⁰ Prieiga per internetą: http://www.lituanistika.lt/Komisija_programa/Turinys.htm

¹¹ Prieiga per internetą: <http://www.lituanistika.lt/Naujienos/Tukstantmetis.htm>

Kvedlinburgo analų fragmentas tampa pretekstu atsirasti tiek šiuolaikiniam „Lietuvos [valstybingumo] istorijos“ diskursui, tiek LVT minėjimo renginiams bei reakcijoms į juos. Apžvelgus viešą erdvę – nuo oficialių asmenų ar kultūros veikėjų pasisakymų ir žurnalistikos iki virtualių anoniminių komentarų – galima aptikti bent keturias skirtingas Didžiojo Įvykio interpretacijas. Visos jos pateikia savus atsakymus į klausimus: „ką tasai Įvykis – šventojo Brunono nužudymas – reiškia *hic et nunc*“, „kaip mums reiktų jį perskaityti“, „ką ir kodėl mes švenčiame“, galiausiai – „kas tada esame mes“ ir „kaip save matome ir norime matyti?“ Dvi iš jų – jas pavadinau „oficialia-valstybine“ ir „pagoniška“ – Įvykį vertina neabejotinai pozityviai ir kviečia juo džiaugtis, tačiau dėl skirtingų priežasčių. Likusias dvi („krikščionišką“ ir „inteligentišką“) vienija veikiau negatyvus santykis su juo ir tendencija atsiriboti ar pasinaudoti juo kaip „perspėjimu“.

„MUS ATRADO!“

„Pasaulio istorijos procesas Lietuvai nebuvo palankus. Atitolusi nuo Europos civilizacijos centrų, ji vėliau už savo kaimynus pasireiškė ryškėjančiame geopolitiniame Vidurio Europos regione. Tačiau 1009 metais šventojo Brunono krikšto misija pasiekė Lietuvą. Šio fakto paminėjimas Kvedlinburgo analuose yra pirmasis liudijimas, kad Lietuva buvo susidomėta žymiai anksčiau, nei karalius Mindaugas pradėjo savo valstybinę veiklą. 1009 metų krikšto aktas Lietuvos teritorijoje yra vienas svarbiausių ankstyvųjų viduramžių dokumentų, patvirtinantis apie besimezgančius Lietuvos kontaktus su Europos civilizacija. <...> Plačiau neargumentuojant, šios datos reikšmingumą galima būtų apibrėžti keliomis sąvokomis – tai proistorės ir istorijos, tai civilizacijos riba. Tačiau šiai jubiliejinei datai negalėtų prilygti nė viena XX-ojo amžiaus pabaigos XXI-ojo amžiaus pradžios įžymi data.“¹²

Ši iš Lietuvos vardo tūkstantmečio minėjimo direkcijos internetinės svetainės paimta citata glausiai reprezentuoja oficialiąją LR poziciją (be abejo, jos paplitimo arealas neapsiriboja oficialių asmenų ir valstybinių institucijų pareiškimais). Mokykliniuose istorijos vadovėliuose pateikiamo garsiojo Kvedlinburgo analų fragmento čia nėra, šv. Brunono nukirsdinimas visiškai neminimas – tik „krikšto misija“ ir „krikšto aktas“, be jokių nuorodų į jų nesėkmingą baigtį. Atvirksičiai, pastraipa sudaro įspūdį, jog misija pavyko ir tariamą Lietuvos pasirodymą „pasaulinėje arenoje“ tiesiogiai susieja su tariamą krikščionybės priėmimu (numanoma implikacija – „krikščionybė sukūrė Lietuvą“).

Patetiška pastraipos (ir visos internetinės svetainės) intonacija prasideda nuoskauda („Pasaulio istorijos procesas Lietuvai nebuvo palankus“), kurią tuojau pat keičia entuziastinga „Lietuvos istorijos“, netgi numanomos „Lietuvos civilizacijos“ epopėja. Lietuva pateikiama kaip „pasaulio“ akį patraukęs nežinomas vertingas objektas, kuriuo – pagaliau – „buvo susidomėta“ (štai kodėl čia keliavo šv. Brunonas, o kronikininkas jo misiją užrašė – jiems buvo smalsu ir įdomu). Krikšto aktas pavadinamas „vienu svarbiausių ankstyvųjų viduramžių dokumentų“, taip atveriant erdvę itin keistoms perskaitymo galimybėms (pvz., kad Lietuvos paminėjimas daro Kvedlinburgo analus svarbiausius tarp visų ankstyvųjų viduramžių dokumentų ir šią vertę jiems suteikia būtent juose minima Lietuva; arba kad viduramžių dokumentų kontekste šis yra itin ankstyvas ir itin svarbus „visai Europai“; arba kad įrašas *Lituae* atsirado dėl „susidomėjimo Lietuva“). Džiugiai minimi „besimezgantys Lietuvos kontaktai su Europos civilizacija“ visiškai ignoruojant ir apverčiant tų kontaktų pobūdį ir apie juos, tiksliau, apie jų atsisakymą, pranešusio fragmento turinį. 1009 m. atsitiktinis įrašas *Lituae* netgi pripažįstamas svarbesnis

¹² Prieiga per internetą: <http://www.lietuvai1000.lt/index2.htm>

už nepriklausomos LR paskelbimą 1991 m. ar įstojimą į ES („šiai jubiliejinei datai negalėtų prilygti nė viena XX-ojo amžiaus pabaigos XXI-ojo amžiaus pradžios įžymi data“), nors oficialioje valstybinėje LVT versijoje jis svarbus būtent kaip „kontaktas su Europa“, padedantis legitimuoti LR tapimą ES dalimi („mes *sugrįžome* – ten, kur jau seniai *turėjome būti*“). Taip tūkstančio metų senumo įvykis politiškai aktualizuojamas suteikiant jam naują, „sugrįžimo į Europą“, prasmę.

Sugrįžimas negali įvykti, jei nėra sugrįžtančio subjekto, todėl kuriamas anachronistinis laike tveriančios, kintančios, bet iš esmės *tos pačios* Lietuvos, apgyvendintos *tais pačiais lietuviais*, įvaizdis: Brunono nukirsdinimą švenčiantys LR piliečiai *supranta*, kad tai padarė (kontaktą su civilizacija užmezgė) *mūsų protėviai*, ne kokie nieko bendra su *mumis* neturintys pasienio gyventojai, kad Brunonas atėjo pas *mus*. „Civilizacija“ ir „istorija“ čia yra dalykai, kurie *mums* nutinka, atnešami pas *mus* iš išorės, būtent iš (Vakarų) Europos. Tad santykis su „Europa“ yra receptyvus, pasyvus, laukiantis, priimantis (net jei istoriškai priėmimas neįvyko). Ir entuziastingas: „Europa“ funkcionuoja kaip „civilizacijos“ ir „istorijos“ – kurių Lietuvoje savaime nėra – nešėja, kaip prieš tūkstantį metų prasidėjusio proceso alfa ir omega. Pompastiškas pasididžiavimas *savimi* („Lietuva buvo susidomėta“, „vienas svarbiausių ankstyvųjų viduramžių dokumentų“ etc.) čia sutampa su nužemintu vertės įgijimu iš Didžiojo Kito (pradėjusio ir pabaigusio *mūsų istorijos* ciklą) rankų. O apdairiai nutylėtas vienuolionisionieriaus-šventojo nukirsdinimas netrukdo Lietuvos istoriją bei valstybingumą pozityviai susieti su krikščionyste, kartu džiugiai tapatinantis ir su nukirsdiniais *protėviais*, ir su *civilizuojančiu* krikšto aktu.

Valstybinė LVT minėjimo versija naudoja ir vizualias išraiškos priemones – oficialų specialiai minėjimui sukurtą ženklą, kuris yra antspaudą primenanti Trispalvės spalvomis nudažyta Vyčio modifikacija: ovalus skydas, kurio raudoname apvade matomas žodis „Lietuva“, sukakties data (1009 – 2009) ir du (kažkodėl graikiški) kryžiai, o žaliame centre – stilizuotas geltonas raitelis su kardu, artimas monetiniams atvaizdams. „Aptrupėjusia“ raitelio figūra ir šriftu šiek tiek „istorizuojama“ oficiali dabartinės LR valstybinė simbolika. Krikštą primena nebent kryžiai, veikiau atliekantys ornamentinę funkciją. Ir jokių aliuzijų į šv. Brunoną.

„MUMS SKELBĖ ŽODJ, BET BUVOME NEVERTI...“

Merzeburgo vyskupo Titmaro kronikoje (datuojama 1012–1018 m.) apie šv. Brunoną rašoma: *In duodecimo conversionis ac inclitae conversationis suae anno ad Pruciam pergens, steriles hos agros semine divino studuit fecundare; sed spinis pululantibus horrida non potuit facile molliri. Tunc in confinio predictae regionis et Rusciae cum predicaret, primo ab incolis prohibetur et plus euvangelizans capitur deindeque amore Christi, qui aeclesiae caput est, XVI. Kal. Martii mitis ut agnus decollatur cum sociis suimet XVIII* [Dvyliktaisiais savo atsivertimo ir garbingo gyvenimo metais keliaudamas į Prūsiją jis stengėsi tuos nederlingus laukus dieviška sėkla apšėti; bet erškėčiais apžėlusios laukinės žemės jis negalėjo lengvai apdirbti. Tada minėtos šalies ir Rusios pasienyje sakydamas pamokslą, pirma, buvo vietinių gyventojų sudraustas, o toliau jam skelbiant Evangeliją buvo suimtas ir pagaliau dėl Kristaus, kuris yra Bažnyčios galva, meilės 16-ąją dieną prieš kovo kalendas romus kaip avinėlis buvo nukirsdintas drauge su 18 savo palydovų] (Thietmar von Merseburg 1962: 344).

Šis ir panašūs liudijimai apie Brunono Kverfurtiečio žūtį reprezentuoja pirminį rašytinį – krikščionišką – santykį su įvykiu, kurio kontekste Kvedlinburgo analų autorius (iš esmės sakantis tą patį, tiktai mažiau iškalbingai) pamini Lietuvą. Prūsija, Rusija ar Lietuva – tik

„atsitiktinė aplinkybė“, visas kronikininko dėmesys atitenka krikščionybės skleidimo misijai ir misionieriaus kankinystei. Jį domina ne vieta, o įvykio turinys. Su aptarta oficialiąja LR Didžiojo įvykio interpretacija pastarąją sieja tik fundamentalios skirtys „mes“ *versus* „jie“ ir „barbarybė“ *versus* „civilizacija“: abiem atvejais nutikimas pasakojamas kaip dviejų skirtingų kolektyvinių subjektų susidūrimas. Tačiau ir subjektai, ir susidūrimo pobūdis, ir pozicija, iš kurios kalbama bei vertinama, labai skiriasi. Pirmiausia, „mes“ ir „jie“ čia nėra etninės kategorijos (ne „lietuviai“ *versus* „Vakarų europiečiai“). Skirties pagrindas religinis: „krikščionys“ *versus* „pagonys“. Pastarieji apibūdinami kaip „nederlingi laukai“, „laukinė žemė“, t. y. šiurkštūs, grubūs, žiaurūs, neimlaus, neišlavinto proto ir manierų, primityvūs. „Mes“ kalbančiam (skaitančiam, rašančiam) subjektui yra krikščionys, Brunono dvasiniai broliai ir seserys, su atlaidžia pranašumo panieka žvelgiantys į neseniai kažkur pasaulio pakraštyje aptiktus netikėlius žudikus, kurie atmeta *Gerąją Naujieną*, nes nežino Tiesos. Ir atvirksčiai: Brunoną šaltinis pristato kaip taikią nekaltą auką, kankinio mirtimi herojiškai žuvusią dėl Kristaus, Bažnyčios bei Tikėjimo. *Šviesą nešančios* krikščionybės kontaktas su *tamsiu* pagonišku užsispyrimu konstruojamas kaip konfliktas, pasibaigęs Bažnyčios triumfu (ne nesėkme – Brunono nukirsdinimas pelno jam vietą Dangaus hierarchijoje, pralaimėjo ne jis, o Dievo Žodžio taip ir neišgirdę pagonys); šiuolaikinėje „oficialioje valstybinėje“ versijoje apie konfliktą neužsimenama, veikia sudaromas abiem pusėms malonaus apsilankymo įspūdis, kuriam išsiplėtoti į pastovius kontaktus sutrukdė kažkokios neįvardytos išorinės aplinkybės (bet ne „mes patys“).

Vizuali medžiaga apie Brunono misiją ir egzekuciją gausi¹³, tačiau jos sisteminimas ir analizė prasilenktų su mano tyrimo tikslais. Trumpai aptarsiu tiktai vieną krikščioniškos ikonografijos pavyzdį – nežinomo autoriaus freską Šventojo Kryžiaus vienuolyne Lenkijoje, kuria internetinėje erdvėje dažniausiai iliustruojamos publikacijos šia tema ir kuri dėl šios priežasties tapo penktoje dalyje pateikiamos sunkiojo roko koncerto afišos „Tėvynei tūkstantmetis“ prototipu. Šią freską galima laikyti vizualiu Titmaro kronikos atitikmeniu: antrame plane plyti nederlinga „laukinė žemė“, kur Brunoną užpuola į plėšikus panašūs paradigminiai pagonys kvaziromėniškais drabužiais, o pirmame – klasikinis portikas (sukultūrinta bažnyčios erdvė), po kuriuo akimirka po egzekucijos stovi tas pats Brunonas, tik jau dekapituotas (galva su švytinčia aureole – „dvasinės pergalės“ ženklų – guli šalia). Greta galvos – vyskupo regalijos. Iš dangaus palankiai žvelgia angelai. Jokios Lietuvos, jokio dėmesio *mūsų protėvių* istoriškumui, jokio džiugėsio juos „atradus“.

Ši krikščioniška Brunono egzekucijos versija, vienalaikė įvykiui, beveik nepakitusi aptinkama ir dabartinių viešų diskusijų apie LVT reikšmę kontekste. Pvz., krikščioniškas interneto portalas *bernardinai.lt* 2009 m. kovo 9 d. paskelbė proginį istoriko Dariaus Barono straipsnį „Šv. Brunono pergalė prieš erškėtinio gyventojus“, kuriame autorius be distancijos perfrazuoja Titmaro kroniką ir kalba beveik iš tos pačios XI a. vienuolio pozicijos, net dar labiau sustiprindamas moralizuojantį patosą: „Lygiai prieš tūkstantį metų šią ašarų pakalnę paliko šv. Brunonas Kverfurtietis – misionierius vyskupas ir kankinys (†1009 03 09). Ramus kaip avinėlis nelaimingų pagonių nužudytas jis pelnė Dangų ne tik sau, bet ir įžiebė Evangelijos liepsnelę, kuri daugiau nebeužgeso iki pat mūsų dienų. Mūsų kraštuose jo pradėta kova toliau tęsiama, tirpdant neapykantą, gydant nuodėmės sužeistas sielas ir puošiantis artimo meilės darbais. <...> Šv. Brunonas amžiams paliko šaunų Kristaus kario pavyzdį. Jo gyvenimo kelias ir herojiška mirtis rodo, kad nė viena tauta negali į jį reikšti išskirtinių teisių“.

¹³ Vien Pažaislio Kamaldulių vienuolyne yra visas šv. Brunono kankinystei skirtų freskų ciklas, kurį savo straipsnyje neseniai nagrinėjo Mindaugas Paknys (2009).

Nesunku ironizuoti, jog poreikis apginti Brunoną nuo „tautinio nusavinimo“ – viena iš vos kelių užuominų, jog tekstas datuotinas tūkstančiu metų vėliau. Ir tikrai, nuo Titmaro kronikos santykio su aprašomais įvykiais Barono santykis (ir išraiškos formos) skiriasi tiksliai tuo, kad pastarasis kalba iš abiejų – „mes, krikščionys“ ir „mes, lietuviai“ – pozicijų. Taip atsiranda lietuvių ir Lietuvos, kaip tautos ir valstybės, tema, kuri „pagal pageidavimą“ aktyviai keičia tiek Brunono apsilankymo tikslą, tiek jo aplankytų „erškėtyno gyventojų“ savybes: „Savo žygiu Brunonas iš istorinės nebūties ištraukė ir Lietuvą. <...> Jeigu mūsų proseniai nenuadaigojo per jų žemes keliavusio misionieriaus [t. y. jeigu Kvedlinburgo analai klysta nužudymo vieta nurodydami Lietuvą – N. V.], galime manyti, kad net ir tada jiems Evangelijos dvasia nebuvo visiškai svetima“ (ten pat). Taigi į „kanoninę“ krikščionišką versiją įsiveržia oficiali valstybinė intencija pateikti Brunono misiją kaip simbolinį Lietuvos įsteigimą, o kartu dedamos pastangos šiek tiek apvalyti nelabai patrauklų *mūsų protėvių* vaizdinį. Versijų susikirtimo taške kalbantysis subjektas („lietuvis krikščionis“) atsiduria keblioje padėtyje: kad nereikėtų pripažinti, jog „Erškėčiai vėl užgožė pirmąsias praartas vagas“ ir leistis būti pažemintam implikuojamos giminytės su „laukiniais lietuviais“, belieka viltis, jog galbūt Brunoną nužudė ne *mūsų protėviai*, taip *de facto* sutinkant, kad Lietuvos „iš istorinės nebūties“ niekas taip ir „neištraukė“, kad *Lituae* Kvedlinburgo analuose atsirado per klaidą ir, vadinasi, minėdami LVT arba švenčiame klaidą, arba „protėvių barbariškumą“ (šią įtampą Barono straipsnis tik atskleidžia, bet nereflektuoja).

„MES BARBARAI...“

„Protėvių barbariškumą“ temą aiškiai artikuliuoja kita Didžiojo Įvykio interpretacija, kurią pavadinau „inteligentiška“. Jos atstovai nebūtinai tapatinasi su krikščionybe, bet akcentuoja smurtinę Brunono misijos baigtį, taikius jo ketinimus ir egzekucijos žiaurumą. „Mes“ ir „jie“ perskyra bei tapatinimasis su „protėviais“ (prisiimant gėdą bei kaltę) tam tikru mastu išlieka, tačiau kartu pabrėžiama laiko bei kultūrinė distancija, mėginama atsiriboti nuo LVT šventimo euforijos pasitelkiant baisėjimosi, pasmerkimo ar šaipymosi (makabriška švęsti žmogžudystės sukaktį) strategijas. Pažymima, kad *žmogžudystė* ir *smurtas* (kuriuos visiškai ignoruoja valstybinė LVT ideologija) negali būti dabartinės LR oficialaus įvaizdžio pagrindu.

Su krikščioniška interpretacija ją sieja dėmesys įvykio turiniui, egzekucijai, tačiau skiria tai, kad senojoje krikščioniškoje perspektyvoje smurtas ir galvos nukirtimas nėra neišivaizduojamai baisūs, amoralūs veiksmai *per se*, jie vertinami instrumentiškai – kaip Tikėjimo tvirtumo išbandymas ir Dievo malonės ženklai. Visa esmė, kad jie ištinca nekaltą, dorybių kupiną žmogų. Brunono egzekucija ir jos detalus vaizdavimas priklauso gausiai vizualizuotai martyrologijos – šventųjų ir palaimintųjų Tikėjimo kankinių nukirstomis galvomis ir galūnėmis, plakamų, paliegusių, žaizdotų, pervertų strėlėmis, etc. – tradicijai. Smurtas, skausmas, kančia ir mirtis tam tikromis aplinkybėmis čia turi pozityvią prasmę. Brunono nužudymas šioje paradigmoje gali būti švenčiamas kaip atmintinas, netgi džiugus (Brunonui priartinęs Dangų, aplinkiniams sustiprinęs tikėjimą) įvykis, be jokio poreikio kaip nors pridengti jo brutalumą. O smerkiančiame atsiribojime nuo LVT pompastikos kruvina egzekucija tolygi antisocialiniam, įstatymus ir moralines normas sulaužančiam, niekaip nepateisinamam gestui, „laukinės“ agresijos proveržiui.

Tokią interpretaciją, būdingą savo išsilavinimą ir socialumą pabrėžiantiems asmenims, galima rekonstruoti veikiau epizodiškų pasisakymų, fragmentiškų įrašų bei komentarų viešoje erdvėje, ypač neigiamų reakcijų į viešai išstačiusį smurto aktą – koncerto „Tėvynei tūkstantmetis“ plakatą nei publikacijų pagrindu.

„MES NESIKLAUPSIME!“¹⁴

Kaip minėjau, yra pagrindo manyti¹⁵, kad Vilniuje 2009 m. Kovo 11-ąją subkultūrinio motociklininkų klubo „MC Vorai“ surengto sunkiojo roko koncerto „Tau, Tėvyne!“ plakatas „Tėvynei Tūkstantmetis“ (autorius ar autoriai neskelbiami) sąmoningai interpretuoja freską iš Šventojo Kryžiaus vienuolyno (atlikimo technika, didžiulis profesionalumo ir meninės vertės skirtumas čia neturi reikšmės). Matome tam tikrą vizualų tęstinumą: plakatas atkartoja martyrologinę egzekucijos vaizdavimo tradiciją. Abiem atvejais kompozicijos pirmame plane vaizduojamas Brunonas Kverfurtietis, jo poza (klūpojimas, maldai sudėtos rankos, nukirsta galva, iš kaklo trykštantis kraujas, ant žemės gulinčios vyskupo regalijos) beveik identiška pozai freskoje. Tačiau plakate išnyksta senos ir atsiranda naujos svarbios detalės, kurios visiškai pakeičia egzekucijos kontekstą ir prasmę.

Pirmiausia atsiranda galvą nukirtusi figūra, kurią galima pavadinti apibendrintu Protėviu arba Idealiu Lietuviu; ji gerokai didesnė, t. y. simboliškai svarbesnė už Brunoną, ir nė trupučio neprimena freskos antrame plane pavaizduotų dviejų plėšikų, kurie vos įveikia *nesipriešinantį* Brunoną ir ūgiu vos prilygsta jam *sėdinčiam* (freska leidžia suprasti, jog Brunonui galva nukirsta ne todėl, kad jis buvo fiziškai silpnesnis ir negalėjo apsiginti, o todėl, kad nesipriešino). Kvaziromėniškus plėšikų drabužius keičia mitinio karžygio kunigaikščio iš vaikiškų knygelių apranga, pagal plakato autorių sumanymą tikriausiai atitinkanti „istorinę tiesą“. Antra, pakinta veiksmo vieta – vietoje nederlingos, nedirbamos „laukinės žemės“ atsiranda skaisčiai žalia pievelė, nebelieka Bažnyčių reprezentavusio portiko ir vietoje jo išdygsta ažuolas (konvencinis „lietuviybės“ ir „pagonybės“ simbolis). „Pirmykštės gamtos“ *versus* „sofistikuotos kultūros“ perskyrą keičia veikiau dviejų kultūrų („pagonybės“ ir „krikščionybės“) susidūrimas. Pakinta ir veiksmo laikas: violetinių ir oranžinių freskos debesų vakarą keičia ankstyvas rytas (rausvas švytėjimas virš pievelės ir balkšvas fonas nurodo brėkstant aušrą).

Brunono galva, freskoje gulėjusi (paguldyta?) šalia kūno, plakate veikiau mėtosi. Ji be aureolės ir (dar vienas svarbus skirtumas) nukirsta su visa mitra, kuri freskoje stovi pagarbiai padėta: jei freskoje mirė tik žmogus, bet ne krikščionybė (priešingai, ji pergalingai triumfuoja), tai plakate Brunono Tikėjimas toks pat įveiktas ir negyvas, kaip ir pats nebeprisikelsiantis amžinam gyvenimui Brunonas (nebelieka ir Anapusbės intervencijos – laiminančių angelų). Šventasis desakralizuojamas ir virsta Blogio figūra, simboliu Priešu – „svetimšaliu iš Vakarų“, kuris daugiau „mūsų nemokys“ (plg. „mūsų išdidūs protėviai už baltų tikėjimo simbolių sudeginimą nukirsdino arkivyskupą Brunoną su visa jo palyda“ – frazė iš minėto reklaminių koncerto rengėjų straipsnio). Krikščioniška nukirsdinimo prasmė apverčiama: „tamsumą“, „neišmanymą“, „gėdą“, „nusikaltimą“ ar „barbarybę“ keičia pasididžiavimas „žygdarbiu“, „Tėvynės ir savo įsitikinimų gynimu“.

Kaip ir oficialios valstybinės interpretacijos atveju, tūkstantmečio metų senumo įvykis susiejamas su dabartimi, aktualizuojamas ir tai įvyksta *via* Europa, anuometinį kontaktą simboliškai susiejant su dabartine integracija į ES, tačiau plakate kontaktas vertinamas negatyviai,

¹⁴ Paskutinė frazė iš portalo *balsas.lt* organizatorių paskelbto koncertą reklamuojančio straipsnio „Jubiliejinis koncertas *Tėvynei – Tūkstantmetis*“. Prieiga per internetą: <http://www.balsas.lt/naujiena/241340/jubiliejinis-koncertas-tevynei-tukstantmetis-foto/rubrika:naujienos-laisvalaikis-balsas.lt/klubas>

¹⁵ Remiantis neformaliais koncerto organizatorių pokalbiais interneto forume ir komentarais po vėliau pasirodžiusiomis rezonansinėmis publikacijomis, taip pat vizuali kompozicijų santykiu, šv. Brunono figūros ir kai kurių detalių panašumu. Griežtai įrodinėti šios prielaidos pagrįstumą nebūtina, kadangi jos teisingumo reikšmė niekaip nekeičia mano siūlomos plakato interpretacijos ir nedraudžia jo lyginti su freska; intencionalus jų santykis ar atsitiktinis – šiuo atveju nėra svarbu.

Brunono įsmeinta Europa (Europos Sąjunga) tampa Priešu. „Europos“ turinį patikslina ir tiesiai įvardija ironiškas nerėmėjų sąrašas, ištrintas iš vėlesnių plakato versijų, paliktų virtualioje erdvėje po koncerto: „Mūsų neremia: Lietuvos katalikų bažnyčia, Lietuvos žydų bendruomenė, Žmogaus teisių stebėjimo institutas, Lietuvos gėjų lyga“. Taigi Brunono figūra iš realaus istorinio asmens tampa abstrakčiu atstovu „Europos“ ar „Vakarų civilizacijos“, kurių ryškiausiais reprezentantais Lietuvoje, pasak šio diskurso, yra ką tik išvardytos institucijos bei organizacijos: visas jas vienija „svetimumas“ Tėvynei, kuri švenčia Tūkstantmetį. Greta įprastų dešiniojo populizmo „atpirkimo ožių“ – žydų ir homoseksualų (bei egalitarinio „žmogaus teisių“ normatyvo) – iš pirmo žvilgsnio kiek netikėtai atsiduria ir katalikai. Tačiau tik iš pirmo žvilgsnio: kaip krikščionybės nešėjas Brunonas kėsina į vietinius papročius bei tradicijas, čia jis nebe „romus avinėlis“, o agresyvus užkariautojas, kuriam būtina pasipriešinti jėga. Analogiškai ES politika, suprantama pirmiausia kaip politinio korektiškumo prezumpcija ir reikalavimai laikytis „žmogaus teisėmis“ grįstų LR tarptautinių įsipareigojimų, traktuojama kaip „klauptis“ reikalaujantis, Tėvynę prievartaujantis spaudimas (iš čia Brunono aktualumas). Santykis su „mus atradusiais“ Vakarų europiečiais – ne džiaugsminga euforija, o pyktis ir priešiškas.

Krikščionybė – ne Lietuvą „į būtį pašaukusi“ istorinė jėga (tokia oficiali valstybinė Didžiojo Įvykio interpretacija), su kuria kuriamas dėkingo tapatinimosi santykis, o prievarta primesta „svetima religija“, neturinti nieko bendra nei su *mūsų protėviais*, nei su *mumis*. Krikščionišką bjaurėjimąsi „erskėtyno gyventojais“ ar smurto proveržio pasmerkimą keičia pasididžiavimas egzekucija ir pozityvus tapatinimasis su *protėviais*, raginama pakartoti jų Žygdarbį („Renginyje bus pagerbti karžygiai, stoję į kovą už Tėvynės laisvę, o senovės lietuvių dvasia skambanti metalinė muzika grąžins mus 1000 metų atgal. <...> Šią išskilmingą dieną kaip ir mūsų protėviai sakome – mes nesiklaupsim!!!“) (ten pat). Raginimą išsako ne vien pacituotas žodinis plakato kontekstas, bet ir pats plakatas, kurio figūrų kompozicija ir poza pabrėžtinai rodo, „kaip turi būti“, ir įkūnija „triumfuojantį teisingumą“. „Svetimai krikščionybėi“ kaip atsvara čia priešinamas „savas baltų tikėjimas“, „mes“ *versus* „jie“ opoziciją vėl papildo (oficialiame LVT šventime pranykęs) religinis matmuo, tačiau, palyginti su krikščioniška interpretacija, negatyvas ir pozityvas sukeičiami vietomis, todėl ši santykį galima pavadinti „pagonišku“ (kabutėse, nes atsiribojimą nuo krikščionybės inicijuoja ne alternatyvios metafizinės prielaidos ar religinės patirtys, o jos svetimumas *protėviams* ir poreikis surasti kažką „sava“; krikščionybės atmetimas yra politinis, o ne religinis aktas). Antikrikščioniškumą ironiškai nurodo ir plakate pažymėta koncerto bilieto kaina: 66,6 Lt, aiški aliuzija į „Žvėries skaičių“ iš NT „Apreiškimo Jonui“.

Kartu plakatas apverčia freskoje matomą krikščionišką fizinės jėgos *versus* dvasinės galios priešpriešą: jame akivaizdžiai triumfuoja kūnas. Lietuvio ir Brunono anatomija labai skiriasi: pirmasis vaizduojamas kaip stambus, saulėje įdegęs, atletiškas karžygis, antrasis – mirtinai išblyškęs, išsekęs, glėžno, trapaus sudėjimo. Egzekucijos detalėmis ir procesu atvirai mėgaujamasi. Nors būtent Brunono dekapitacija labiausiai vizualiai jungia abu atvaizdus ir freskoje ji pavaizduota ne mažiau „realistiškai“, tačiau jos prasmė priešinga: jei freskoje krauju trykštantis Brunono kaklas bei aureole spindinti galva turi liudyti nieko nebijančio Tikėjimo stiprybę ir pergalę prieš mirtį, tai plakate tos pačios detalės reiškia neišvengiamą ir efektingą visišką Brunono sunaikinimą bei pabrėžia nelygų jėgų santykį (Brunonas įveikiamas ne po ilgų grumtynių ir ne todėl, kad pasidavė – jis tiesiog silpnas, jam vienu mostu nukertama galva). Egzekucija čia svarbi ne kaip specifinės religinės žinios perteikimo priemonė, o pati savaime kaip sukrečiantis „specialusis efektas“.

Atsižvelgiant į tai, kad silpnas ir glebus Brunono kūnas priklauso „rašto žmogui“, kuris atneša tam tikrą „mokymą“ ir knygas (krikščionybė – rašto religija, vienuoliai – raštingoji to meto Europos gyventojų dalis), galima teigti, kad pergalė prieš jį kartu yra ir simbolinė pergalė prieš intelektualizmą, gyvybingo kūno-gamtos (karžygio raumenys, vešlus didžiulis ąžuolas, žalia pievelė) triumfas prieš bibliotekose supelijusią „dvasią“. O turint omenyje „ringinio neremiančią“ Lietuvos gėjų lygą, raumeningam karžygiui Lietuviai priešpriešinamas silpnas, gležnas rafinuoto Brunono kūnas tampa arena pasireikšti „tikro vyro“ triumfui prieš stereotipinį „netikrą, nevyrišką vyrą“, kuris yra pasibjaurėtinas, „svetimas“, priklauso „supuvusiai Europai“¹⁶, bet ne Lietuvai. Šį prasminį niuansą sustiprina ir naiviai primityvi plakato atlikimo technika bei stilistika, kurią galima laikyti sąmoninga poza.

Iš esmės pakinta ir kompozicijos nuotaika: krikščioniška „kankinystės drama“ virsta pašai-pos objektu – plakatas tyčiojasi iš Brunono ir jo misijos ir kviečia švęsti bei linksmintis. Plakatas intencionaliai humoristinis, tačiau humoras visada, o ypač šiuo atveju, turi ribas: tam tikri dalykai adresatui gali būti juokingi tik tada, kai yra ir kiti, kuriuos jis traktuoja rimtai. Humoras čia funkcionuoja kaip būdas perteikti rimtą turinį: plakatas parodo, iš ko galima ir reikia juoktis (iš Brunono, krikščionybės, Europos Sąjungos, „Briuselio“, žmogaus teisių, gėjų ir žydų, fizinio gležnumo, „prisiskaitymo“), o iš ko – ne (iš idealaus Lietuvos, „mūsų protėvių“, „tautinių vertybių“, patriotizmo, raumenų ir jais ginamos Tėvynės), taip steigdamas pageidaujamą „daiktų tvarką“. Rimtumą sustiprina plakato viršuje (neteisėtai) sudėti LR valstybiniai rekvizitai (herbas) ir dešiniajame apatiniame kampe minimi valstybinių institucijų vardai („Renginio išorę saugo Vyriausiasis policijos komisariatas“, „Renginį stebi Valstybės saugumo departamentas“), tarsi koncertas būtų oficialus, valstybės institucijų remiamas renginys – taip netiesiogiai, bet atvirai išsakoma ambicija politinę viziją („daiktų tvarką“) iš plakato perkelti į valstybės lygmenį.

Humoras nešalina patoso, kuris pastarąją Didžiojo Įvykio interpretaciją sieja tiek su krikščioniškąja, tiek su oficialiąja valstybine – kaip ir jos, plakatas priklauso epiniam herojiniam žanrui, tik čia heroizmas priskiriamas ne šv. Brunonui ir ne *Lituae* paminėjimo rašytiniame šaltinyje faktui, o *protėvių* poelgiui. Dramatinės įtampos šaltiniu tampa ne imperatyvas švęsti žmogžudystę, ne nesėkminga pirmų kontaktų su „pasaulio istorijos procesu“ ar krikščionybė baigtis, o tai, kad Priešas vis dar gyvas, tebemėgina priversti „mus“ klauptis (jei ne krikštu, tai „žmogaus teisėmis“) ir todėl *protėvių* žygdarbį reikia kartoti – taip vis dar stovintis (nors ir nukirsta galva) Brunono kūnas įgyja naują, ne viltingą (kaip freskoje), o grasinančią prasmę. Viltis čia veikiau investuojama į vizualiai perteiktą tariamą *gimtosios žemės* bei *protėvių* paveldo gyvybingumą (ne tik paveldo, bet ir „kraujo“ – kairiajame apatiniame plakato kampe skelbiama: „Auginantiems vaiką iki 2 metų renginys *nemokamas* (pateikus dokumentą)“, t. y. intensyvi reprodukcija bei vaikų auginimas laikomi esminiu – vieninteliu, vertu nemokamo įėjimo – nuopelnu Tėvynei; taip netiesiogiai teigiama, kad biologinė „tautos“ regeneracija yra pagrindinė Tėvynės stiprinimo ir pasipriešinimo „Briuselyje“ įsikūrusiam šiuolaikiniam Brunonui forma). *Protėviai*, be abejo, suvokiami kaip etniniai lietuviai (veiksmas plakate vyksta po ąžuolu – simboliu Lietuvos antrininku: abu tvirti, stiprūs ir tiesūs, abu vizualiai dominuoja bei charakterizuoja vienas kitą; kaip ir ąžuolas, Lietuvis tiesiog išaugo šioje pievelėje, yra natūralus, savas jos produktas, o ji – žemė, Lietuva – priklauso jam).

Skirtingai nuo freskos, plakato funkcija aktyvi: freska turėjo guosti, padrąsinti ir stiprinti tikėjimą, jos žinia nukreipta į žiūrinčio subjekto „vidų“, o plakatas skatina išorinį politinį veiksmą (ragina „ginti Tėvynę“, „neišsižadėti protėvių įsitikinimų“, „nesiklaupti“ etc.).

¹⁶ Frazė ne iš plakato, bet iš analogiškai „tautines vertybes“ nuo „mus puolančio Briuselio“ ginančios populistinės dešiniųjų retorikos.

IŠVADOS

Atlikta analizė patvirtina tyrimo pradžioje iškeltą *darbinę hipotezę*, jog motociklininkų klubo „MC Vorai“ surengto proginio sunkiojo roko koncerto plakatas „Tėvynei Tūkstantmetis“ tikrai turi politinį ideologinį turinį, kuris, perteiktas vizualiomis priemonėmis, reprezentuoja dar vieną, skirtingą nuo kitų, LVT minėjimo versiją ir, nepaisant atvirų neonacizmo indikatorių (atitinkama simbolika ar užuominos į „tautos vado“ kultą) nebuvimo, yra priskirtinas neonacistiniam kraštutinės dešinės ideologų spektrui. Taip teigti leidžia kriptotekstas, t. y. specifinė plakate sutelktų vizualinių-ideologinių elementų visuma: etninė „tautos“, konstruojamos per „kraujo“, „šaknų“ ir „garbės“ ryšį su „protėviais“, kurios stiprybė matuojama sveiko, stipraus, besidauginančio kūno kultu ir kuri priešinama iš jos išstumiamoms „svetimųjų“ grupėms (jas kondensuotai simbolizuoja „žydai ir gėjai“), samprata, antiintelektualinis gyvybingumas, militaristinė parengtis, „pagonybė“ etc. Idealus lietuvis – priešus kajojantis, protėvius ginantis karys (o ideali lietuvė atsideda „tautos“ reprodukcijai).

Šis turinys konstruojamas daugiausia per opoziciją krikščioniškai šv. Brunono nukirsdinimo ikonografijai, bet antipatijos krikščionybei pagrindas – ne religinis, o politinis, todėl „pagoniškas“ koncerto plakatas laikytinas *politiniu*, o ne religiniu pareiškimu. Kaip inversija plakatas, vizualiai išsaugodamas tam tikrą artimumą pasirinktam krikščioniškos ikonografijos pavyzdžiui (freskai iš Šventojo Kryžiaus vienuolyno), pastarąją sujungia su oficialiu Lietuvos vardo tūkstantmečio minėjimo ženklu (raitelis, ginantis Tėvynę) ir taip sukuria visai naują šv. Brunono dekapitacijos prasmę.

Nepaisant prasminių persiklojimų, „pagoniška“ versija konfrontuoja ir su oficialia valstybine (per priešingą, negatyvią „Lietuvos buvimo Europoje“ interpretaciją), neslėpdama ambicijų užimti jos vietą ir tikėdamasi ją (vietą) panaudoti „geriau“ (išstumti kaip netinkamas ar neteisingas kitas aptartas „Lietuvos vardo tūkstantmečio“ sampratas ir taip monopolizuoti tikrovę).

Humoras plakate yra priemonė steigti politinei „lietuvio“ tapatybei: jis padeda atskirti „savus“ (iš kurių juoktis negalima) nuo „svetimų“ (iš kurių juoktis galima ir reikia). „Savi“ yra tie, kuriems patinka plakatas, kurie tapatinasi su jo herojumi ir priima moralą (atitinkamai „tautos priešai“ – tie, kuriems plakatas nepatinka, kaip ir tie, kurie jo „neremia“).

Gauta 2012 09 14

Priimta 2012 09 20

Šaltiniai ir literatūra

1. „Apie Lietuvos vardo tūkstantmečio minėjimą“, iš *Lietuvos tūkstantmečio minėjimo direkcija* (2011 08 09). Prieiga per internetą: <http://www.lietuvai1000.lt/index2.htm>
2. Baranauskas, T. 1999. „XI amžius“, iš *Tūkstantmečio knyga* 1. Kaunas: Kraštotvarka, 10–25.
3. Baronas, D. „Šv. Brunono pergalė prieš erškėtinio gyventojus“ (2009 03 09). Prieiga per internetą: <http://www.bernardinai.lt/index.php?url=articles/92333>
4. Gudavičius, E. 2006. „Brunonas Kverfurtietis ir Lietuva“, iš *1009 metai: šv. Brunono Kverfurtiečio misija*, red. I. Leonavičiūtė. Vilnius: Aidai, 9–65.
5. Gudavičius, E. 2002. *Lietuvos europėjimo keliai: istorinės studijos*, red. A. Bumblauskas, R. Petrauskas. Vilnius: Aidai.
6. Gudavičius, E. 2011. „Titmaro Merzeburgiečio kronikos Brunono Kverfurtiečio žinutė“, *Lietuvos istorijos studijos* 28: 9–23.
7. „Kovo 11-ąją – tradicinės patriotinių jėgų eitynės Gedimino prospektu“ (2009 03 02). Prieiga per internetą: <http://www.lietuviu-tautinis-centras.lt/2009/03/kovo-11-aja-tradicines-patriotiniu-jegu.html>
8. Misevičius, V. „Koncertas „Tėvynei“ grįžo „prie ištakų“ (2011 02 20). Prieiga per internetą: <http://www.tevynei.lt/tevynei-grizo-prie-istaku>

9. Lietuvos tūkstantmečio minėjimo direktijos veiklos apžvalga (2010 05 11). Prieiga per internetą: <http://www.lietuvai1000.lt/ltmd.htm>
10. Lietuvos tūkstantmečio programa (2010 05 11). Prieiga per internetą: <http://www.lietuvai1000.lt/programa.htm>
11. Lietuvos vardo tūkstantmečio valstybinė komisija (2010 05 11). Prieiga per internetą: <http://www.lietuvai1000.lt/komisija.htm>
12. Lituaniškosios tradicijų ir paveldo įprasminimo komisija (2011 05 10). Prieiga per internetą: http://www.lituanistika.lt/Komisija_programa/Turiny.htm; Lituaniškosios tradicijų ir paveldo įprasminimo komisija, „Rengiamės Lietuvos vardo paminėjimo tūkstantmečiui“ (2010 12 14). Prieiga per internetą: <http://www.lituanistika.lt/Naujienos/Tukstantmetis.htm>.
13. Paknys, M. 2009. „Švento Brunono Kverfurtiečio freskos Pažaislio kamaldulių vienuolyne“, *Lietuvių katalikų mokslų akademijos metraštis* 32: 173–194.
14. Saxonicae Annales Quedlinburgenses 1925 (1839), in *Monumenta Germaniae Historica*, Scriptores 3, ed. G. H. Pertz. Lipsiae, 22–90.
15. „Tėvynei Tūkstantmetis“ (2009 11 04). Prieiga per internetą: <http://www.tevynei.lt/2009>
16. *1009 metai: šv. Brunono Kverfurtiečio misija*. 2006. Sud. I. Leonavičiūtė. Vilnius: Aidai, 79–80.
17. Thietmar von Merseburg. 1962. *Chronik. Neu übertragen und erläutert von Werner Trillmich*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft.
18. Vorai MC. „Jubiliejinis koncertas „Tėvynei – Tūkstantmetis““ (2009 03 03). Prieiga per internetą: <http://www.balsas.lt/naujiena/241340/jubiliejinis-koncertas-tevynei-tukstantmetis-foto/rubrika:naujienos-laisvalaikis-balsas.ltklubas>

NIDA VASILIAUSKAITĖ

Visual ideology of the Millenium of Lithuania: a case study

Summary

In 2009 Lithuania celebrated the Millennium of Lithuania's name, the first written record which is historically related to the decapitation of Saint Bruno of Querfurt. The article deals with this "millenarian" public rhetoric and its visual expression as used by the State and informal political groups. In particular, the focus is on a notorious subcultural rock poster, inviting to celebrate the Millenium on the National Independence Day, which is significant in the local political context. My thesis is that not only the context around the poster, but also the poster itself represents, purely by visual means, a kind of political ideology which could be detected as closely related to Neo-Nazism.

Key words: Saint Bruno of Querfurt, the Millennium of Lithuania, visual ideology, Neo-Nazism, political poster